

834 Plán na 13. 11.: pokračovať v akciách v západných častiach Nízkych Tatier a v oblasti Poľany.

Plán na budúce týždne: po skončení terajších akcií presunúť ťažisko vlastných síl do priestoru po oboch stranách Nitrianskej doliny, likvidovať bandy, ktoré sa tam začínajú formovať a zabezpečiť tak podmienky pre dopravu a priemysel.

SÚA Praha. S 110-5-47/102. Originál; strojopis. (Z nemčiny preložila HT.)

545

[1944, pred novembrom 15. Ženeva.] — Zpráva R. Fraštackého o situácii na okupovanom území Slovenska určená čs. vojenským a vládnym orgánom v Londýne.¹

Tajné.

Situačná zpráva o Slovensku obsazeném Němci — od 29. VIII. do 28. X. 1944.

Z Banské Bystrice vrátil [jsem] se ve smyslu příkazu z 31. srpna 1944 a snažil jsem se udržeti spojení s českými skupinami a organizovati dodávání zpráv do Banské Bystrice² a přechody větších skupin našich lidí k bojovým jednotkám. Rovněž z našich pracovníků, kteří z rozličných příčin byli nuceni zůstatí v Bratislavě, sestavil se Národní výbor; mimo mou osobu byli v něm: prof. dr. Koch, posl. Stunda, far. Pozdech, st. zástupce dr. Vagač, ing. Ján Országh, dr. Maxián.

¹ Autorstvo zprávy vyplývá jednak z poznámky na dokumente, kde je ceruzkou napísané „Frey“ (krycie meno Fraštackého), jednak z údajov v zpráve, ktoré korešpondujú s tým, čo vieme o Fraštackého osudoch v auguste—októbri 1944. Fraštacký prišiel do Ženevy na začiatku novembra (depeša dr. J. Kopeckého zo 7. 11. 1944: „Naše slovenská spojka »Frey« došla sem...“ AMZV Praha. Depeše došlé, 1944, čís. 2664, Žen. 694). Zprávu napísal zrejme v slovenčine; nie je možné určiť, či odpis, ktorý publikujeme, je dielom Kopeckého, alebo bol urobený až v Londýne. Text sme ponechali v pôvodnom znení, opravili sme len najväčšie gramatické a interpunkčné chyby na tých miestach, kde by mohlo dôjsť k nezrozumiteľnosti. — Zpráva bola odoslaná do Londýna kuriérom (Kopeckého depeša z 15. 11. 1944; tamtiež, čís. 2734, Žen. 701).

² Zaujímavé okolnosti z prvých dní povstania a o svojom spojení s Banskou Bystricou uviedol Fraštacký v liste Kl. Gottwaldovi z 12. 11. 1947: „... som dva dni pred vypuknutím povstania po rozhovore s Dr. Husákom odišiel so vzkazmi ku generálovi Golianovi informovať ho o stanovisku čelných predstaviteľov podzemného hnutia, najmä Dr. Lettricha a Dr. Husáka o otázke, či povstanie má začať ihneď alebo nie. Po príchode do Banskej Bystrice bol som v kasárňach zaistený dňa 28. augusta večer plukovníkom Zverínom a plukovníkom Kanákom. Len vďaka okolnosti, že terajší generál Vesel urobil v tú istú noc prepadať na kasárne, pri ktorom bol plukovník Kanák postrelený, som vyviazol z celej aféry živý. Do rána som pomáhal so zbraňou v ruke prenasledovať plukovníka Zverína, ktorý ušiel a sa skrýval. Po jeho chytení som vyčkal do rána v kasárňach na príchod predsedu Ursínyho, po rozhovore s ktorým som na priepustku generála Goliana odišiel do Bratislavy. Mal som inštrukcie informovať čelných predstaviteľov odboja o vývoji situácie. Okrem toho som mal za úlohu udržiavať spojenie medzi Bratislavou a povstaleckým územím. Túto úlohu som sa podujal uskutočniť najmä preto, lebo v Bratislave ležala v nemocnici moja manželka, ktorá týždeň pred tým porodila a nemala o mne nijakých správ najmä v tom smere, kam som odišiel. Spojenie s povstaleckým územím som aj udržiaval. Niekoľko kuriérov som vystrojil do Banskej Bystrice a niekoľkí prišli do Bratislavy. Bol som ďalej v sústavnom kontakte s vyslancom Kopeckým vo Švajčiarsku a len vtedy, keď som videl, že Banská Bystrica podľahne, a že môžu vyjsť najavo okolnosti, ktoré sa odohrali okolo začiatku povstania v Banskej Bystrici, rozhodol som sa odísť do Švajčiarska.“ (AÚD KSČ Praha. F. Kl. Gottwald, IV/3-11/9.)

Mnohé zprávy z Bratislavy a západného Slovenska, ktoré posielal Krátký-Zdena za povstania do Londýna, pochádzali nepochybne od Fraštackého a jeho spolupracovníkov.

Udalosti vyvíjely sa prekonťne. Nĕmci ze dne na den získavali vĕce moci a slovensk vláda bezradnĕ pŕihlzela na drancovn a ve svĕ nemohoucnosti se vybĕjela tím, že nechávala zavírat od gardist, kde hlavn slovo mĕl knihvazaĉ Jn Slivka, stateĉnĕ Slováky a Āechy. Gardistĕ si brzy osvojili gestapcke metody a stali se jejich vĕrnmi pŕisluhovaĉi. Gestapo pod vedenm Obersturmfhrera Witisky nastĕhovalo se na Palisády 42 a zaĉalo svou podlou ĉinnost.³ Āst Gestapa pŕišla z Varšavy a ĉst z Brna. Brnĕnst Gestapci soustŕedili se na hledání mezi ĉeskm a slovenskm odbojem. Tato centra gestapa mĕla svĕ filiálky z poĉtku v Źilinĕ a Nitŕe, pozdĕji v Turĉ. Sv. Martinĕ a tĕmĕř ve všech okresních mĕstech. Slovenskĕ űřady i v űzemch, kter nebyla partyznsk, ztratily űplnĕ vládu. Gestapci pustoili nejvĕce v okolí Turĉ. Sv. Martina, kde odstŕelili prvých 48 obĉan. Vypalovali vesnice, vraždili pŕi každĕm potkání a brali a drancovali všechno, co jim pŕišlo do ruky.

Postupující nĕmeĉk vojsko pustoilo v našich vesnicích nehorázným způsobem: vykrdalo domy a to tak, že v nĕkterch pŕpadech prostĕ všechno zaŕizen odvezli na autech do Nĕmecka. Lidĕ se vraceli buď do dom vypálených neb űplnĕ vyrabovanch, takže ostali absolutnĕ žebráky. Ani jednou nezmohla se slovensk vláda na protĕst proti tomuto pustošení. Ba naopak, pŕi každĕ pŕiležitosti chválila koŕektn jednání nĕmeĉkch jednotek. Nĕmci zneuctovali ženy, pŕibytky, kostely, kŕiže, svatĕ obrazy v domech způsobem, jak historie dosud nepoznala a všechno, co jim padlo do rukou, bylo vojenskou koŕist. Zaĉali odmontovvat dokonce nĕkterĕ továrny, napŕ. Źelezolejrny v Ružomberku, do továren postavili svĕ komisaŕe, řidili výrobu, zabrali všechny zásoby, rekvrovali konĕ; jen lĕk odvezli ze Slovenska podle bezpeĉnch űdaj za 400 mil. slovenských korun, zabrali cca 2 mil. litŕ benzinu, cca 30 000 kon zrekvrovali sedlákům a zabrali všechna motorov vozidla, poĉt se nejmĕnĕ 5000 kus, a to vše za souhlasu slovenskĕ vlády, kter takovmto způsobem vykupovala si sympatie.

Do tĕ doby zapadlo obchodn rokování slovensko-nĕmeĉkĕ, kterĕ prostĕ bylo diktátem a bylo űplnĕ zbyteĉnĕ je vĕsti. Požadavky byly kategorickĕ: 1. Vyživovti celou nĕmeĉkou armádu na Slovensku, ať je j jakkoliv poĉet a souhlasiti s tím, že jestli by tato nemĕla dost prostŕedk k dispozici, může ve svĕ kompetenci rekvrovat. Všechno, o co event. jmĕnem armády požd Tisovu vládu, musí j býti dáno k dispozici, ať jsou to požadavky jakĕhokoliv rázu, tedy potraviny, technick a lidsk materiál. 2. Velitel nĕmeĉkĕho vojska musí dostat k dispozici všechny prostŕedky finanĉn, o nĕž požd, minimlnĕ 500 mil. korun mĕsĉnĕ⁴ (hned na

³ Šlo o pohotovostní skupinu nacistickĕj bezpeĉnostnej policie a bezpeĉnostnej služby, ktorej podliehalo 5 pohotovostních komnd a 24 oporných bod.

⁴ Tento űdaj sme nemali možnost overit. Zo zpisnice űspornĕho a kontrolnĕho výboru slovenskĕho snemu za mesiac október 1944 vyplýva, že tento orgán dal 4. 10. 1944 súhlas na to, aby minister financí zlohove hradil finanĉnĕ potreby nemeĉkej okupaĉnej armády v októbri 1944 po výšku 100 mil. Ks; avšak űž 12. 10. 1944 zvyil ttu ĉiastku na 200 milonv. (SA Bratislava. Snem Slovenskej republiky, výbory. Zápisnica o 93. a 94. zasadnutí űspornĕho a kontrolnĕho výboru.)

Celkov prehľad o následkoch nemeĉkch požiadaviek od septembra 1944 do konca marca 1945 podáva svedectvo dr. Š. Virka z augusta 1946: „Podľa zznamv, ktorĕ mm poruke, hospodrsk situácia Slovenska ku dnu 31. augusta 1944 zraĉila sa hlavne v tchto ĉslch:

a) obeh bankviek a Źirov vklady	Ks	4 532 416 000,—
b) stav šttnho zadlzenia	„	5 635 000 000,—
(z toho dlh voĉi SNB Ks 420 mil.)		
c) slovenskĕ pohladávky na nemeĉkch clear. űĉtoch	„	6 951 959 000,—
Hospodrsk situácia Slovenska koncom marca 1945 odzrkadlovala sa vo zvyench ĉslch,		
a to:		
a) obeh bankviek a Źirov vklady	Ks	11 649 535 000,—
b) stav šttnho zadlzenia	„	12 665 000 000,—
(z toho dlh voĉi SNB Ks 5,893 mil.)		
c) slovenskĕ pohladávky na nemeĉkch clear. űĉtoch	„	7 077 053 000,—

Podstatnĕ zhoršenie hospodrskĕj situácie Slovenska poĉas nie celch 6 mesiacv bolo vyvolanĕ zvyenou finanĉnou potreb šttu, zapŕiĉinenou nehorznmi nemeĉkmi požiadavkami. Keďže potrebnĕ peniaze nevldal si štt zaopatŕit ani z dan, ani z bežných pŕjmov, musel sa obrátit

to objevily se v oběhu nové bankovky 100, 500 a 10 K). 3. Dále žádali Němci zkrácení clearingové výplatní lhůty, což bude stát nejméně 500 mil. korun, takže do konce roku, jak vyplývá z těchto požadavků, ožebračí Slovensko nejméně o tři miliardy korun. V tovarovém sektoru znemožnili prostě jakékoliv jiné dodávky mimo dodávky do Německa. Pohrozili všem exportérům, že jakmile by své povinnosti řádně nekonali, budou je brát na zodpovědnost. Tuto hrozbu provedli na zvláštní schůzi, kterou svolali na německé vyslanectví. Na hospodářských rokováních⁵ z nejuvěrnějších přísluhovačů Němců byl Dr. Pišta Polyak, který měl stále rozpory se všemi členy delegace, kteří si troufali se postavit proti těmto absurdním požadavkům. Těsně před koncem se nervově zhroutil viceguvernér Dr. Fundárek, který dosud leží v nemocnici. Ještě jednání nebylo ani skončeno, již přišli Němci s novými požadavky, nejvíce ale jen s hlášením, že ten neč onen sklad vybrali. V mnohých případech ovšem neudělali ani toto. Každému bylo jasné, že pod rouškou pomoci Němci se dopouštějí na Slovensku největšího rabování v dějinách a nenávisť proti nim strašně stoupla, rovněž proti Tisově vládě, která tomu všemu napomáhala a prakticky byla politickou nulou.

Začalo se sice s organizováním slovenské armády pod velitelstvím choleraika Haššika, který se hlavně zaměstnával zavíráním občanů. Slovenská armáda se nikdy více nemůže postavit na nohy, neboť Němci odvezli všechnu výzbroj a výstroj, kterou našli, do Německa, zároveň spolu s vojskem, které našli event. v kasárnách. Bylo trapné viděti již na druhý den po obsazení Bratislavy choditi německé vojáky, hlavně tzv. Heimatschutz (Němci žijící na Slovensku) ve slovenských uniformách s bývalými slovenskými zbraněmi. Kasárny, nemocnice a všechny vojenské objekty Němci rovněž zabrali. Mezi nově organizovanou armádou je **setník Vargoš, který s námi již před tím spolupracoval a podává nám nyní zprávy.** Ministerstvo národní obrany zůstalo sice ve staré budově na Heydukově ulici, avšak dělí se o tuto budovu s německým komandem. Německé velitelství zabralo všechny domy na Güntherově, Blahově, Schillerově a Šulekově ulici, při čemž Palisády zůstaly hlavním centrem německého kvartýru a též sídlem generála Höfleho. Zpravodajská centrála je v bývalé budově ruského vyslanectví. Německé jednotky, které jsou na západním Slovensku, přišly většinou z Normandie v zuboženém stavu a pozůstávají nejvíce z Volksdeutsche z Polska, Maďarska a Ukrajiny, Rumunska atd. Většinou vojáci, kteří německy vůbec nemluví. Pro boje proti partyzánům v lesích používají Němci jednotek Vlasovových, které s vycvičenými psy chodí po horách a pronásledují naše chlapce. Stalo se, že jednotky Vlasovovy narazily v lese na občany, kteří pokojně káceli dříví, i tito se stali jejich obětí, neboť podle nich každý člověk, který se pohybuje v lese, je partyzán.

Na západním Slovensku soustředěny jsou partyzánské jednotky, které pozůstávají též z příslušníků z Protektorátu. Tyto jednotky jsou v prostoru Javoriny, Myjavu, Senice a na Javorníkách (Velká Bytča, Velké Lomné, Turzovka atd.). Event. spojení s těmito jednotkami obstarává inženýr Rolnické komory Ján Chorvát, t. č. ve Skalici při Holiči. Prozatím tyto jednotky dělají menší rušivé akce (viz případ zastřelení gardistů z Nového Mesta n/Váh. v prostoru Brezova pod Bradlom). Podle mých informací v těchto prostorech dosahují partyzánské skupiny asi počtu tři tisíc lidí.

o úver na Slovenskú národnú banku. V dôsledku úveru, čerpaného štátom u SNB, vzrástlo úmerne aj obeživo." (AMS Praha. Nár. súd Bratislava, Onľud. 6/46, Tiso a spol., zv. 12. Čiastočný odpis listu svedka Dr. Štefana Virsika zo dňa 15. augusta 1946.)

⁵ Viď dokument čís. 405 z 9. 10. 1944.

⁶ Fraštického údaje o spojení s protektorátom zaslal Kopecký do Londýna depešou zo 7. 11. 1944 (čís. 2664, Žen. 694).

K Fraštickému prichádzali v priebehu ďalších mesiacov poslovia zo Slovenska so zprávami politického a hospodárskeho charakteru, ktoré Kopecký odosielať v depešiach alebo kuriernou cestou do Londýna. Zo Ženevy odcestoval Fraštický 15. apríla 1945 cez Paríž do Londýna, kde došiel okolo 20. 4. 1945 (AMZV Praha. Depeše odeslané, 1945, čís. 1716, Žen. 173 z 23. 4. 1945: „Fraštický a Teich dojeli a budú mlúvit s Ripkou.”)

Spojení s Protektorátem po celou dobu jsem ve smyslu příkazů udržoval, a to hlavně se skupinou Tristan a se skupinou generála Luži. Generál Luža byl asi 20. října zastřelen českými četníky v prostoru Příbyslavi. Kontakt se skupinou však zůstal i po mém odchodu z Bratislavy, bude udržován přes Majskeho (viz žádost o vysílačku). S touto skupinou byl jsem i v osobním kontaktu při své návštěvě v Protektorátě koncem října t. r. Situace v odboji v Protektorátě je pro neustálé kruté zákroky Gestapa dosti ohrožena. Všichni členové skupiny Dr. Lányho jsou ve vězení, mnozí z nich již odstřeleni. S odbojovou akcí v Protektorátě se nedá prakticky počítat; zbraní není a Gestapo bedlivě střeží každý pohyb. Náladu proti Slovensku od banskobystrické akce se podstatně zlepšila. Okolnost, že Slováci upřímně se přiznali v ochotě žít s Čechy ve společném státě, měla velký ohlas.

Naše skupina v Bratislavě soustřeďuje se na vybudování buněk ve všech městech západního Slovenska a na získání zpráv o pohybu německých jednotek, o jejich výstroji, výzbroji atd. Ve všech úřadech máme své jednotlivce. Zavčas upozorňujeme všechny lidi na nebezpečí event. zatknutí, podporujeme soustavně rodiny příslušníků, kteří jsou mezi partyzány aneb vůbec s hnutím mimo Slovensko. Jednotliví členové soustřeďují se na menší sabotážní akce v okolí Bratislavy (poruchy telefonů, kabelů atd.).

Samotný můj návrat do Bratislavy zdá se býti neuskutečnitelným, neboť předpokládám, že při okupaci Banské Bystrice Němci se v nějaké souvislosti vyskytne mé jméno. Zařídil jsem však všechno, aby spojení, hlavně s Protektorátem, a i spojení se západním Slovenskem bylo bezpečně udrženo.

SÚA Praha. D 20-32-36/153—159. Odpis(?). Strojopisný priepis.

546

1944, november 16. [Londýn.] — Depeša ministra dr. H. Ripku čs. zastupiteľským úradom a predstaviteľom v Ankare, Moskve, Paríži, Washingtone a Ženeve, zhrnujúca výsledky londýnských rokovaní delegácie Slovenskej národnej rady.

Tajné.

Podávame Vám stručnou zprávu o výsledcích jednání s delegací Slovenské Národní rady.

V delegaci byli za občanský blok poslanec Ján Ursíny, za komunistický blok Laco Novomeský, dále pak pplk. Vesel. Delegáti přijeli do Londýna 13. října 1944 a odletěli z Londýna 14. listopadu 1944 přes Moskvu domů. Hned po svém příjezdu delegáti podali podrobné zprávy nejdříve prezidentu republiky a potom vládě. S prezidentem republiky měli několik rozhovorů, rovněž tak měli řadu porad a rozhovorů s jednotlivými členy vlády.

a) Vedle podrobných zpráv o vývoji politické a vojenské situace na Slovensku a zejména také o činnosti Slovenské Národní rady východiskem k těmto jednáním a rozhovorům bylo usnesení Slovenské Národní rady z 29. září 1944, které delegáti přinesli.¹

¹ Vid' dokument čís. 372.